

5. Про прокуратуру. Закон України від 14.10.2014 № 1697-VII. URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18#Text

6. Положення про Єдиний реєстр досудових розслідувань, порядок його формування та ведення: затв. Наказом Генерального прокурора від 30.06.2020 № 298. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0298905-20#Text>

7. Порядок координації діяльності правоохоронних органів у сфері протидії злочинності: затв. Наказом Генерального прокурора від 08.02.2021 № 28. URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0028905-21

8. Федосова О.В., Михайлова Ю.О. Щодо напрямів державної політики у сфері боротьби з організованою злочинністю. URL: univd.edu.ua/science-issue/issue/1587

9. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI / Верховна Рада України. URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text

Катерина Юсупова*

НАДАННЯ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ НЕПОВНОЛІТНІМ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

24 лютого 2022 року росія почала збройну військову агресію проти України, на території нашої держави було введено правовий режим воєнного стану. У зв'язку з цим передбачено певні обмеження конституційних прав і свобод громадян, тимчасові обмеження законних інтересів юридичних осіб. Водночас, потребує особливої уваги механізм реалізації прав неповнолітніх осіб на захист у правозастосовному процесі, зокрема тих дітей, які постраждали внаслідок війни. Важливу роль у реалізації права неповнолітніх осіб на захист у кримінальному провадженні відводиться захиснику.

Надання захисником правової допомоги неповнолітнім регламентує Закон України «Про безоплатну правову допомогу» (далі – Закон). Право на безоплатну вторинну правову допомогу мають певні категорії осіб, серед яких діти, у тому числі діти-сироти, діти, позбавлені батьківського піклування, діти, які перебувають у складних життєвих обставинах, *діти, які постраждали внаслідок воєнних дій чи збройного конфлікту* (ст. 14 закону) [1].

Станом на 26 квітня 2022 р. в Україні внаслідок збройної агресії РФ загинули 217 дітей і 391 – отримали поранення (ці дані без повного врахування з місць активних військових дій) [2].

Нині у Верховній Раді України прийнято у першому читанні законопроект «Про компенсацію за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених військовою агресією Російської Федерації» (реєстр. № 7198 від 24.03.2022). Зокрема, пропонується доповнення чинного Закону новими положеннями щодо питань компенсації збитків внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених військовою агресією Російської Федерації.

Крім цього, від сплати судового збору звільняються законні представники неповнолітніх та інші особи під час розгляду справи в усіх судових інстанціях, а саме:

заявники – у справах за заявами про встановлення фактів, що мають юридичне значення, поданих у зв'язку із збройною агресією, збройним конфліктом, тимчасовою окупацією території України, надзвичайними ситуаціями природного чи техногенного характеру, що призвели до вимушеного переселення з тимчасово окупованих територій України, загибелі, поранення, перебування в полоні, незаконного позбавлення волі або викрадення, втратою документів, необхідних для отримання компенсації за

* Аспірантка кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ.

пошкоджені та знищені об'єкти нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених військовою агресією Російської Федерації, а також порушення права власності на рухоме та/або нерухоме майно [3].

Відповідно до кримінального процесуального законодавства України у кримінальному провадженні щодо неповнолітнього участь його захисника, який надає різного виду правову допомогу, є обов'язковою. Це положення розміщується у низці норм Кримінального процесуального кодексу (далі – КПК), а саме ст. 52 «Обов'язкова участь захисника», ст. 226 «Особливості допиту малолітньої або неповнолітньої особи», ст. 490 «Допит неповнолітнього підозрюваного чи обвинуваченого» та деяких інших [4].

Аналіз норм КПК України засвідчує, що права та інтереси неповнолітньої особи залежно від її процесуального статусу у кримінальному процесі захищають та представляють: захисник, представник, адвокат. Зокрема, права неповнолітнього підозрюваного (обвинуваченого, підсудного) захищає особа із процесуальним статусом «захисник», інтереси неповнолітнього потерпілого представляє «представник», а неповнолітнього свідка – «адвокат».

Нині про залучення захисника слідчий, прокурор виносить постанову, а слідчий суддя та суд постановляє ухвалу, якою доручає відповідній установі, уповноваженій на надання безоплатної правової допомоги, призначити адвоката для здійснення захисту та забезпечити його прибуття у зазначені у постанові (ухвалі) час і місце для участі у кримінальному провадженні. Така постанова (ухвала) негайно направляється установі, уповноваженій на надання безоплатної правової допомоги, для виконання. Невиконання, неналежне або несвоєчасне виконання постанови (ухвали) про доручення призначити адвоката тягнуть відповідальність, встановлену законом [5, с. 333].

Для успішного досягнення завдань кримінального провадження пропонуємо нормативно закріпити спеціалізацію захисника по роботі з дітьми, якого залучають для захисту прав неповнолітнього підозрюваного. Наразі, таку спеціалізацію захисника доцільно передбачити у КПК України та законі «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» [6]. Зокрема, у ч. 1 ст. 45 КПК України йдеться, що захисником є адвокат, який здійснює захист підозрюваного, обвинуваченого, засудженого, виправданого, особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або вирішувалося питання про їх застосування, а також особи, стосовно якої передбачається розгляд питання про видачу іноземній державі (екстрадицію) [4]. Пропонуємо доповнити цю норму положенням про захист неповнолітньої особи захисником, який спеціалізується на кримінальних провадженнях щодо неповнолітніх. Відповідне положення слід закріпити й у Законі України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність».

Аналіз низки міжнародних нормативних документів, які ратифіковані Верховною Радою України, доловляє виокремити загальносвітову тенденцію надання додаткових гарантій у сфері юстиції щодо дітей. Однією з таких є наявність в учасників кримінального провадження щодо неповнолітніх ювенальної спеціалізації, що передбачає володіння основами дитячою та підлітковою психології. Певні кроки у цьому напрямі вже зроблено.

В Україні діє Міжвідомча координаційна рада з питань правосуддя щодо неповнолітніх [7]. До одних з помітних результатів діяльності став запуск пілотного проєкту зі створення Реєстру психологів, які допоможуть підсилити голос дитини у кримінальних провадженнях за участі дітей та задокументувати злочини проти дітей, зокрема вчинені під час збройного конфлікту або воєнного стану. Наразі завершують навчання за цією програмою 100 психологів, яких передбачається ввести у відповідний Реєстр.

Вважаємо, що позитивний досвід проведення психологами занять-тренінгів щодо здійснення ювенального правосуддя доцільно поширити для навчання адвокатів, які мають трудові відносини з вітчизняними Центрами безоплатної правової допомоги.

Список використаних джерел:

1. Про безоплатну правову допомогу: Закон України від 2 черв. 2011 р. № 3460-VI. URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-17#Text (дата звернення: 01.04.2022).
2. Офіс Генерального прокурора : [Офіційний сайт]. gr.gov.ua/ (дата звернення: 26.04.2022).
3. Про компенсацію за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених військовою агресією Російської Федерації: проект Закону України. URL: itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/39283 (дата звернення 26.04.2022).
4. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. Верховна Рада України : [сайт]. URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text (дата звернення 26.04.2022).
5. Баулін О.В., Лебідь В.І., Матвеев П.С., Пожидаєва М.А. Адвокатський іспит: підготовчий курс : навч. посіб.; 6-те вид., доповн. і перероб. Київ : Алерта, 2018. 864 с.
6. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 5 лип. 2012 р. № 5076-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text> (дата звернення: 26.04.2022).
7. Міжвідомча координаційна рада з питань правосуддя щодо неповнолітніх. URL: <https://minjust.gov.ua/incsojj/about> (дата звернення: 26.04.2022).